

Professor Sten Karlingi isikuarhiiv

Anneli Randla*

J Paul Getty Trusti ning Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühingu stipendiaadina oli mul võimalus 2017. aasta suvel kolm nädalat tutvuda Tartu Ülikooli kunstiajaloo professori Sten Karlingi (1906–1987) isikuarhiiviga, mis 1988. aastast asub Getty Uurimisinstituudi raamatukogus USA-s.¹ Siin on ka Karlingi isiklikud raamatud, kuid erinevalt isikuarhiivi materjalidest ei säilitata neid eraldi kollektsioonina, vaid raamatute üldkogus.

Sten Ingvar Karling õppis kunstiajalugu Göteborgi Högskolas (hilisem ülikool), kaitses seal 1931. aastal doktorikraadi ja aastail 1931–1933 töötas samas dotsendina. Karling valiti Tartu Ülikooli kunstiajaloo professoriks 1933. aastal ning ta jäi sellele kohale 1941. aasta alguseni, mil tema kui välismaalane vallandati. Karling töötas aastail 1941–1947 taas Göteborgis dotsendina. 1947. aastal valiti ta Stockholmi kõrgkooli (hilisema ülikooli) kunstiajaloo ja -teooria professoriks, sellelt ametikohalt emeriteerus ta 1972. aastal. Ta oli Rootsi Kuningliku (Kaunite) Kunstide Akadeemia teadussekretär aastail 1950–1966 ja ajakirja *Konsthistorisk Tidskrift* toimetaja 1948–1973.

Arhiiv on korrastamata ja kolm nädalat oli liiga lühike aeg, et selle sisuga põhjalikult tutvuda, kuid esmane ülevaade õnnestus siiski saada. Kokku on materjale 58 kasti, mis on jagatud kaheks osaks: dokumendid (45 kasti) ja fotod (13 kasti). Tegelikult leidub paberite hulgas ka fotosid ja negatiive ning fotode hulgas kirju jm. pabereid. Kirjalik arhiiv on omakorda püütud jagada viieks seeriaks: 1. Karlingi käsikirjad; 2. tudengite lõputööd; 3. kirjavahetus; 4. isiklikud dokumendid; 5. arhitektuursed joonised. Seegi jaotus on tinglik, sest kirjavahetust leidub kõigis seeriates ja isiklike dokumentide vahel on ka käsikirju.

Karlingi artiklite, ettekannete ja kõnede käsikirju on üle saja. Neist varasemad pärinevad 1920. aastatest, ajast enne seda, kui Karling Tartusse professoriks valiti. Tartu-aegsete käsikirjade hulgas on nii rootsi-, saksa- kui ka eestikeelseid tekste. Sõjajärgsest ajast Rootsis on kõige rohkem materjale, viimased parandustega käsikirjad on 1985. aastast. Peale Karlingi enda käsikirjade on arhiivis ka teiste autorite omi, näiteks Eesti kunstiajaloolastelt Villem Raamilt, Voldemar Vagalt, Olev Printsilt jt. Samuti on kogus paar Armin Tuulse käsikirja.

Kõige mahukama osa arhiivist moodustab Karlingi kirjavahetus, mis sisaldab nii kirju Sten Karlingile (ja tema naisele Kerstin Karlingile) kui ka Karlingi väljasaadetud kirjade mustandeid ja koopiaid. Varasemad kirjad pärinevad samuti Tartu-eelsest perioodist, kuid neid on vähe. Samuti on suhteliselt väike Tartu perioodi kirjavahetus. Üksikuid kirju 1940. ja 1950. aastatest leiab muude paberite hulgas, kuid alates 1960. aastast on kirjavahetust hakatud süstemaatiliselt koguma. Kirjavahetus on väga mahukas nii kirjade arvu kui ka korrespondentide hulga poolest. Aastas on Karling saatnud mitusada kirja, põhiliselt on kirjad rootsi, aga ka saksa, prantsuse, inglise, itaalia ja eesti keeles. Vastanud on ta kõigile kirjadele või vähemalt nendele, mis kirjavahetuse kausta on jõudnud. Kirjasaajaid-saatjaid on samuti väga arvukalt: kõige rohkem on kolleegid Skandinaavia maades, aga ka Saksamaal, Prantsusmaal, Hollandis ja USA-s.

Üldisest kirjavahetusest moodustab korrespondents välis- ja kodueestlastega väga väikese osa, kuid neidki kirju on kokku üle 300. Kodueestlastest on tal olnud aastatepikkune side oma endiste õpilaste ja kaastöötajate Helmi Üpruse, Villem Raami ja Voldemar Vagaga.

Isiklikest dokumentidest moodustavad lõviosa Karlingi käsikirjalised märkmed, mida ta on teinud alates sõjaeelsest ajast Rootsis kuni surmani. Väljakirjutused arhiividest, kirjandusest ja

* Anneli Randla (1970), PhD, muinsuskaitse ja konserveerimise vanemteadur, Eesti Kunstiakadeemia, Suur-Kloostri 11, 10133 Tallinn, anneli.randla@artun.ee

¹ Kollektsiooni numbrid 880215 (dokumendid) ja 88.P.7 (fotod).

kirjutiste mustandid ei ole mingis loogilises järjestuses ega sorteeritud. Sellest alajaotusest leiab muu hulgas Karlingi kõigi Tartu Ülikoolis peetud loengute nimekirja semestrite kaupa ning muinsuskaitse tegevuse materjale 1930. aastatest.

Fotokogusse on koondatud enamikus paberil must-valged fotod (kokku üle 5000 foto, millest vähemalt pooled on igasuguse annotatsioonita). Neid on Karlingi publikatsioonide teemadel (sh. illustatsioonid artiklitele ja raamatutele), aga ka üldisemalt arhitektuuri- ja kunstiajaloo alalt. Süsteemsem kogu on Eesti ja Rootsi arhitektuurist ja kunstist keskajast 18. sajandini, mida Karling on tõenäoliselt kasutanud õpetamisel. Mitmed postkaardid, mis talle on saadetud või mis ta on ise saatnud oma naisele reisidelt, on samuti jõudnud sellesse alajaotusesse. Siia kuulub ka suur hulk fotosid sõjaeelsest Narvast ja Pärnust, osa neist Karlingi pildistatud 1934. aastal. Eesti ja Läti kunsti kajastavatest fotodest on aga nii mõnegi tagaküljel tempel „Tartu Ülikooli Kunstiajaloo Kabinett“.

Mis on selle arhiivi tähtsus? Eesti kunstiajalookirjutusele on Sten Karling üks alustalasid, tema meetodid ja materjalid löid tugeva aluse ka Teise maailmasõja järgsele kunstiajalookirjutusele. Karlingi õpilased jäid temaga suhtlema ka Nõukogude ajal ning tema ja Armin Tuulse seisukohad, samuti nende saadetud uuem erialane kirjandus olid selle põlvkonna jaoks määrava tähtsusega olukorras, kus Eesti avalikesse raamatukogudesse polnud võimalik Lääne kirjandust hankida ning pääs välismaale oli vägagi piiratud. Teisalt annab arhiiv aimu Sten Karlingi akadeemiliste huvide väga laiast haardest nii ajaliselt kui ka geograafiliselt, tohutust lugemusest ning visuaalse materjali läbitöötamise võimest. Sellega asetab ta ka Eesti kultuuripärandi palju laiemasse konteksti.

Kogu arhiiv on uurijatele avatud. Paraku tuleb sellega tutvumiseks sõita Los Angelesse.